Qafqaz Beynəlxalq Münasibətlər
və Strateji Araşdırmalar Mərkəzi
QAFSAM
Caucasian Center for International
Relations and Strategic Studies

Türkiye'nin Suriye politikası ve ABD-Rusya-ABD-Rusya... döngüsü

Şanlı Bahadır Koç

Son haftalarda İdlib'te yaşananlar Ankara'nın, 1) Rusya ile ilişkisini daha da geliştirme, 2) sınırötesi güç projekte etme, 3) zorlayıcı diplomasiyi etkin kullanma, 4) Suriye'nin geleceğinde önemli rol oynama ve nihayet 5) Rusya ile ABD'yi birbirine karşı kullanma, dengeleme amaç, çaba ve umutlarını önemli ölçüde sekteye uğrattı. Böylelikle Türkiye, Orta Doğu siyaseti, Rusya'nın stratejik kültürü, kendinden daha büyük ateşgücüne sahip bir rakiple sahada mücadele etme gibi konularda maliyetli, acılı ve hızlı bir kurs almış oldu. Hepsi kendi içinde anlaşılabilir bu amaçlarda başarılı olmak için belki sahip olunanın ötesinde bir maharet gerekiyor olabilir.

Türkiye son birkaç ay içinde çok büyük ihtimalle direkt Rus uçakları tarafından ya da en azından Rusya'nın bilgi, izni ve desteği ile 50'nin üzerinde askerini kaybetti. (Tamam ABD PKK ve Fetö'yü bir şekilde destekliyor, kolluyor vesaire ama sonuçta ABD direkt olarak Türk askerlerini öldürmüyor.) Bu Türkiye için, ama neredeyse onun kadar Rusya için de çok ciddi bir başarısızlık.Belki klişe ama, artık Türk-Rus ilişkisi bu krizden önceki gibi olamaz. İlişkinin, aradaki telaffuz edilen edilmeyen birçok farklılık ve karşılıklı şüpheye rağmen, sahip olduğu düşünülen potansiyeline ulaşması artık çok daha zor. Bu son birkaç hafta Türk halkının ve bu ilişkiyi yürüten AKP'liler dahil elitlerinin zihinlerinde bir süredir bilinçaltına çekilmiş "Rus tehdidi" korkusu tekrar canlandırdı. Unutmayalım Türkler ve Ruslar 400 yıl boyunca birçok kez savaştılar ve bunların çoğunu Ruslar kazandı. Ruslar Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok toprak aldılar ve İstanbul kapılarına kadar dayandılar ve birçok kez ancak Avrupa'nın müdahalesiyle geri çekildiler. İlişkinin özellikle son 100 yılda olumlu sayfaları da var ama tehdit algısı genelde daha güçlü oldu.

Ciddi bir yanılma payı bırakarak sınırlı bakış açımızdan görüneni söylersek, Rusya Erdoğan'ın beklemediği bir sertlik ve hatta gaddarlıkta davranabilen bir ülke. Muhtemelen Putin Erdoğan ile konuşurken çok köşeli konuşmuyor ve o da Rus liderden duyduklarını Rusya'nın niyet, amaç ve

sinyallerinin tamamı zannediyor. Halbuki Rusya direkt-dolaylı, askeri/diplomatik, sözlü/fiili, medya üzerinden dolaylı Türkiye'ye çok sayıda başka sinyaller de gönderiyor ve karşıdakinin bunu anladığını düşünüyor, veya o anlamadığında belki de sinirleniyor. Hem lider, hem bakanlar ve daha alt teknik düzeyde çok sayıda görüşme yapılmasına rağmen tarafların birbirlerini doğru okumakta sorun olduğunu düşünmek mümkün. Örneğin, Erdoğan Suriye ordusunun 2018 Soçi sınırlarına geri çekilmesini istediğinde bunun (haklılık haksızlık bir yana) gerçekleşmesinin neredeyse imkansız olduğunu bilmesi gerekirdi. Putin bunu ona dolaylı yoldan söylemiş olmalı. Ama bazen Erdoğan'la konuşurken oldukça direk olmak gerekiyor olabilir. Aks takdirde yanlış anlama ihtimali doğuyor. Kimse o kadar kayıp verdikten sonra kazandığı toprağı, herkesin önünde verilen bir ültimatomdan çekinerek geri vermek istemez, vermez. Burada diplomasinin ayrıntılarına girmek için yer yok o yüzden kesiyorum. Rusyada o kadar Türk askerini öldürüp sonra ilişkiyi hiçbir şey olmamış gibi yürütemeyeceğini öngörebilmeliydi. Ayrıca Suriye ile ilgili çözüm formülleri şimdi başarılı oluyor gibi görünse de silahlı muhalefetin yeraltına inerek yıllarca daha devam etmesine ve dolayısıyla rejim ve Rusya'nın sürekli diken üstünde oturmasına neden olacak türden tek yanlı.

Türkiye'nin Suriye konusundaki birçok tezi haksız değil. Ama haklı olmak başarıyı beraberinde getirmiyor. Rusya Suriye'de kendince önemli bir başarı elde etti ve bundan bölgenin genelinde nasipleniyor. Erdoğan yıllarca Putin'in kendisini Suriye'deki cepleri Şam'ın elindeki sınırlı sayıdaki asker ile tek tek temizlerken "faydalı" bir ortak olarak kullandığını fark edemedi. Buraların artıkları İdlib'e boşaltıldı. Erdoğan çok yanlış bir şekilde İdlib'in artık Türkiye'nin etki sahasına bırakıldığını varsaydı. "Acaba öyle mi?" diye sormak belki anlaşılabilirdi. Ama buna iman etmek değil. Çok kaba bir hesap yapalım: Türkiye'de 4, diğer ülkelerde 2, idlip'te 3 milyondan fazla insan olduğu iddia ediliyor. Avrupa'ya gidenleri saymıyorum bile. Şimdi Putin ve Esad görüntüde değilse bile gerçekte bu insanlarla ilgili "ellerini yıkamış" gibi davranıyorlar. Sorsanız onları "geri alırız tabii" derler. Ama buna niyetleri olduğunu düşünmek için pek neden yok. Şimdi nereye gidecek, nerede yaşayacak bu insanlar? Putin ve Esad bir anlamda Türkiye'ye ve diğer komşulara, "kusura bakmayın, bu sizin probleminiz" diyor. Belki görüntüyü kurtarmak için, çok uzun zaman içinde, Batı'dan yeniden inşa için fonlar almak mümkün olursa gıdım gıdım, zorlaya zorlaya, şartlara bağlaya bağlaya bir kısmını geri alabilirler. Ama bunu istemiyorlar ve bunu yapmamak için kendince önemli nedenleri var: bu insanların toprakları evleri bağları bahçeleri paylaşıldı. Şimdi onlar geri döndüğünde ne olacak? Bunun da ötesinde rejim artık hem de çok ciddi acı deneyimler yaşamış Sünnilere güvenemez. O yüzden kendisince önemli bölgeleri Sünnilerden temizledi

ya da onların ağırlığını azalttı. Şimdi tekrar onları kabul etmek orta ve uzun vadede kendisi için tekrar risk almak olur. Bu arada Rusya da Suriye'deki deniz ve hava üslerine yakın yerlerde muhalifler istemiyor. Yani belki Suriye'nin belki başka bölgelerinde olsa Putin toprak bütünlüğünü sulandıracak zayıflatacak bir Sünni bölgesine açık olabilirdi ama üslerine çok yakın yerlerde değil.

Şimdi Türk-Rus ilişkilerinin gelirsek: iki ülke son dönemde enerjiden turizme, silah alımından jeopolitik ortak çalışmaya kadar birçok birlikteliğe imza attı. Ruslar belki ciddi belki değil, belki az belki çok Türkiye'yi Batı'dan tamamen değilse de kısmen koparmanın ihtimal dahilinde olduğunu düşünmüş olmalılar. Ama Suriye'de son yaşananlar bunu ciddi şekilde riski etti. Yanılma payı bırakarak denebilir ki, Erdoğan Putin ve alt düzeyde görüşmeler zirveler hatta belki yeni anlaşmalar devam etse de Türkiye artık Moskova'ya bir ay öncesinde olduğu gibi bakamaz. Aslında görmek isteyenler için daha önce de açık olan bir gerçek dank etti: Rusya biraz biraz sert, hatta haşin bir aktör. Eskilerin de dediği gibi "onunla yatağa girmek" oldukça tehlikeli. Burada Rus tarafında da kendilerine yakışmayan bir acemilik yapıldığını zannediyorum. Türkiye'yi usul usul, yavaş yavaş, ürkütmeden, çaktırmadan kendi etki alanına çekmeye devam etmek varken birden bu son yaşanan Ankara'yı uyandırdı.

Putin'in Esad ile Erdoğan arasında tercih yapmak zorunda kalırsa ilkini tercih etmesi belki bir parça anlaşılabilir. Ama kurt bir jeopolitik hesap ustası olduğunu varsaydığımız Rus liderin kendi çıkarları açısından işlerin bu noktaya gelmesine izin vermemesi gerekirdi. Ruslar son dönemde çok sayıda yeni Suriyeli'nin daha Türkiye kapısına dayanmasının kendilerini ilgilendirmediğini, bunun ilişkilere olumsuz etki yapmayacağını düşünür gibi davranıyorlar. Sanki Ankara'ya, "biz Suriyeli muhaliflerin adım adım tasfiyesinde seni kullandık, artık sana fazla ihtiyacımız kalmadı, kusura bakma" diyorlar. Bu yaklaşım bir yandan anlaşılır: Hiçbir devlet başkasına sempati ve düşünceli yaklaşmak zorunda değil, her devlet kendi çıkarını kendi koruyacak, altına imza attığı belgenin bir iki aşama sonra hangi sonuçları doğuracağını kendi doğru hesaplayacak. Kimse bunu başkası için yapmaz. Türkiye Suriye'deki her türlü silahlı silahsız, radikal veya değil muhalifin İdlib'te toplanmasına yardım etti. Ayrıca Rusya ve Şam'ın diğer yerleri temizledikten sonra buraya da yöneleceğine inanmak istemedi. Öyle ya, nerede yaşayacak bu insanlar? "Rusya herhalde o kadar da abartmaz" diye düşünüldü. Rusya'nın Suriye'nin geleceğinde İdlib'te ve başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelerdeki Sünnileri nereye koyduğunu bilmiyoruz..Ama onları Türkiye'ye dökmek Rusya için düşünülmez bir seçenek olmayabilir.

Şimdi Putin için bu Türkiye'nin çıkarlarını adeta yok sayan yaklaşım Suriye özelinde anlaşılır olabilir. Ama tabii bu durumda Türkiye'yi de "kaybetmiş" olursun. Erdoğan kandırıldığını anladığında Moskova'ya karşı eski muhabbetini kaybeder ve hatta bu durumu mümkünse güç kullanarak değiştirmeye çalışabilir. Şu anda olan da belki bu. Ruslar kendi aralarında şöyle diyor olabilirler: "1) Erdoğan çok ihtiraslı gücünü abartıyor, ona sınırlarını hatırlatmak gerekti, 2) bunu ona dolaylı olarak, işaretlerle, sözlü olarak, sinyallerle anlatmaya çalıştık ama olmadı, 3) Erdoğan çok dengesiz, öngörülemez, duygusal, fevri, kontrol edilemez bir aktör, onunla iş yapmak kolay değil riskli, onu terbiye etmek gerekiyordu yaptığımız da budur." Belki, "4) Türkiye'yi kaybettiğinizi düşünmüyoruz. Bir-iki gönül aldıktan sonra ortaklığımız belki biraz hıçkırık olsa da devam eder." Veya, 5)" zaten biz Türkiye'yi kapabileceğimizi hiç düşünmedik ki. Türkiye bizi Amerika'ya karşı kullanıyordu, biz de kendimizi kullandırıyormuş gibi yaptık. Bu arada silah sattık, boru hattı geçirdik, nükleer anlaşma yaptık vs. Ama bunun gerçek olmadığını biliyorduk." 6) "Erdoğan bazen sanki biz onun çıkarlarını korumak, gözetlemek zoundaymışız gibi davranıyor. Elbette böyle bir sorumluluğumuz yok. Biz hem genel olarak dış politikaya, hem de Erdoğan'la Türkiye ile ilişkilere 'seküler' bakıyoruz, ideolojik bakmıyoruz. Uzun vadede ne olacağını bilemeyiz, kısa ve orta badede ne kazandığımız önemlidir bizim için. Kimseye aşık olmayız, kimseden nefret de etmeyiz, tartışırız, kavga ederiz, barışırız, iş yaparız, tartışırız. Böyle gider bu. Siz çok duygusalsınız. Biz öyle değiliz." 7) "Hem Türkiye'nin, hem de özel olarak Erdoğan'ın ABD ve Batı ile öyle temel problemleri var ki, bizimle ilişkileri sonlandırmayı geçtim seviyesini düşürmeye bile lüksü yok." 8) Erdoğan'a karşı çok kartıımız var: ona karşı mültecileri tamamen Türkiye'ye sürmekten, Rum kesimi, PKK, Hafteri v desteklemeye kadar elimizde öyle çok sayıda araç ve seçenek var ki. Yazın turist göndermeyi kesmeyi ve kışın vanaları kapatmayı saymıyorum bile." 9) Hatta bu listeye OPEC üzerinden enerji konusunda önemli bir işbirliği yaptığımız Suudlar ve BAE'yi Suriye'ye getirip Türklere karşı kullanmak da dahil."

Bir de kısaca Amerika cephesine bakmaya çalışalım: ilk askerlerimizin ölmesinden sonra ama 36 şehitten önce Suriye temsilcisi James jeffrey "şehitlerimiz var" ifadesini kullanmıştı. Bu belki kendileri açısından bir parça hatalı olmuş olabilir. Yıllardır Suriye'de PKK'yı destekleyen, ona silah veren ABD'nin şehitlerimizle ilgili hassasiyet duyduğuna inanmak kolay değil (gerçi yıllardır Washington'da Türkiye'nin kaybedilmesinin hata olacağını vurgulayan Jeffrey kişisel olarak o ifadeyi kullanmayı hak eden az sayıdaki Amerikalı yetkiliden biri muhtemelen). ABD'nin Türkiye için Suriye'de Rusya ile çatışma ve hatta gerilime girmeye hiç niyeti yok. Washington'da bunu isteyen küçük bir grup var ama etkisi sınırlı. Bu durumda, 1) Washington'da yıllardır haklı haksız Türkiye'ye karşı birikmiş tepki ve hatta nefretin, 2) Trump'ın Putin ve

Rusya ile ilgili bilinen yaklaşımının, 3) olayın geçtiği yer Suriye'nin NATO'nun sorumluluk bölgesi dışında olmasının, 4) Trump'ın seçim yılına girmiş olmasının ve işler nispeten iyi giderken "gereksiz" sorun istemeyişinin,, 5) hem Trump hem Demokratlardan kimsenin artık Orta Doğu'da yeni bir askeri maceraya pek girmek istemeyişinin, 6) belki zorlasa bir yerlerden çıkarabilecek olsa da ABD'nin elinde kolaylıkla Türkiye'ye gönderebileceği ekstra Patriot sistemi bulunmayışının, 7) ABD ile Rusya'yı birbirine karşı kullanmak istediği düşünülen Erdoğan'ın bu oyununa gelmek istememenin, 8) Kongre'de Halkbank'tan S-400'lere, Türkiye'nin PKK'ya karşı Suriye'deki operasyonundan Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları karnesinin durumuna kadar çok sayıda şikayet ve engel olmasının rolü var. Ayıca belki ABD'de bazı çevreler, Türkiye'nin Rusya tarafından biraz daha hırpalanırsa ilerideki aşamalarda ABD'ye daha da bir muhabbetle sarılacağını hesaplıyor da olabilirler. Erdoğan'ı "hemen kurtarmak" Türkiye'nin Batı'ya "kesin dönüş" yapmasını engelleyebilir, biraz daha burnu sürtülsün, değerimizi anlasın." 9) Buna paralel olarak, henüz Ankara'dan S-400'lerde dönüş olabileceğin dair bir işaret gelmiş değil. Washington bu olmadan "boş havuza atlamak istemiyor." Kaldı ki, bu yönde bir sinyal gelse bile bunun ne kadar eki yapacağı da şüpheli. 10) Biraz zaman geçtikten sonra Türkiye'ye sembolik bi askeri destek gelebilir ama bu da Suriye'nin içini değil sınırlarını koruyacak şekilde olacaktır muhtemelen.

SONUÇ

Daha önce birden fazla kez Türkiye'nin ABD ile Rusya arasında (ama ABD'ye ve Batı'ya daha yakın) bir yere konuşlanmasının teorik olarak doğru, arzulanır bir şey olmasına rağmen bunu pratikte gerçekleştirmenin birçok zorluğu olduğunu yazmıştık. 1) Bu iki aktör diplomatik anlamda ve istihbarat olarak bizden daha az mahir ve daha az kavrayışlı değil. 2) bizim üzerimizden, bize sormadan, onayınızı almadan, haber bile vermeden bizim hakkımızda ya da bizi çok ilgilendiren Suriye gibi meselelerde aralarında anlaşabilirler. 3) İkisi de kullanılmak istemez. 4) Türkiye'nin bu iki aktöre karşıda ciddi zaafları ve zayıflıkları var. 5) Ayrıca hükümetin dış politika anlayışı bu tür bir siyaseti başarılı şekilde yürütmek için yeterince sofistike olmayabilir. 6) Türkiye pinpon topu gibi iki aktör arasında gidip gelirken her defasında manevra alanını biraz daha daralmış olabilir. Buna benzer paragrafları daha önce de çok yazmıştık ve yaşanan son krizin bu genel ifadeleri oldukça haklı çıkardığını üzülerek gözlemliyorum.